

توضیح قواعد درس سوم و چهارم عربی دهم مشترک **أَشْكَالُ الْأَفْعَالِ (۱ و ۲)**

در درس دوم عربی نهم ص ۱۸ و ۱۹ و ۲۱ آموختید که :

- ۱- بسیاری از کلمه ها در زبان عربی «سه حرف اصلی» دارند که به آنها «حروف اصلی» یا «ریشه» می گویند.
- ۲- حروف اصلی با «**ف ع ل**» سنجیده می شوند.
- ۳- حروفی که همراه حروف اصلی می آیند «**حروف زائد**» نامیده می شوند.
- ۴- حروف زائد **معنای جدیدی به کلمه می دهند**.
- ۵- بیشتر کلمات در زبان عربی **وزن** دارند.

مانند: **كَتَبَ** برون **فَعَلَ**، **يَكْتُبُ** بر وزن **يَفْعُلُ**، **اَكْتُبُ** بر وزن **اَفْعُلُ** و **كَاتِبٌ** بر وزن **فَاعِلٌ**، **مُكَاتِبَةٌ** برون **مُفَاعَلَةٌ** و ...

۶- هشت گروه از فعل ها، ماضی و مضارع و مصدر آن ها دارای **شکل و وزن خاصی** هستند. (جدول فعل های ص ۲۱)

درس سوم و چهارم عربی دهم

۱- فعل ها در زبان عربی بر اساس **شکل** «سوم شخص مفرد مذکر ماضی» به دو گروه تقسیم می شوند:

الف - گروه اول یا ثلاثی مجرد: فعل هایی که شکل «سوم شخص مفرد مذکر ماضی» آنها فقط سه حرف اصلی «ف ع ل»

دارد. مانند: **خَرَجَ** برون **فَعَلَ** (خارج شد)، **عَرَفَ** برون **فَعَلَ** (شناخت)، **قَطَعَ** برون **فَعَلَ** (برید)، **شَكَرَ** بر وزن

فَعَلَ (سپاسگزاری کرد)، **كَتَبَ** برون **فَعَلَ** (نوشت)، **عَلِمَ** بر وزن **فَعَلَ** (دانست)، **قَرَّبَ** بر وزن **فَعَلَ** (نزدیک شد)

ب - گروه دوم یا ثلاثی مزید: فعل هایی که شکل «سوم شخص مفرد مذکر ماضی» آنها علاوه بر سه حرف اصلی، همراه

خود «یک حرف، دو حرف یا سه حرف زائد» دارند. این حروف زائد، هشت شکل را در فعل ها پدید می آورند.

[یک حرف زائد: ۳ شکل، ۲ حرف زائد ۴ شکل و ۳ حرف زائد: ۱ شکل] که چهار شکل از این فعل ها را در درس سوم

و چهار شکل دیگر را در درس چهارم می خوانیم.

مانند: **أَمْطَرَ** (باران بارید) برون **أَفْعَلَ**، یک حرف زائد، **صَدَّقَ** (باور کرد) بر وزن **فَعَلَ**، یک حرف زائد،

لَا حَظَّ (ملاحظه کرد) بر وزن **فَاعَلَ**، یک حرف زائد، **تَسَاقَطَ** (پی در پی افتاد) برون **تَفَاعَلَ**، دو حرف زائد،

تَعَلَّمَ (یادگرفت) برون **تَفَعَّلَ**، دو حرف زائد، **اِحْتَفَلَ** (جشن گرفت) بر وزن **اِفْتَعَلَ**، دو حرف زائد،

انْقَطَعَ (بریده شد) بر وزن **انْفَعَلَ**، دو حرف زائد، **اسْتَغْفَرَ** (آمرزش خواست) برون **اسْتَفْعَلَ**، سه حرف زائد

نکته مهم: از چه طریقی می توان حروف زائد و اصلی و ثلاثی مجرد یا مزید بودن یک فعل را تشخیص داد؟

با استفاده از وزن «سوم شخص مفرد مذکر ماضی» فعل ها می توانیم شکل فعل ها یعنی ثلاثی مجرد و مزید بودن آن ها و

تعداد حروف اصلی و زائد آن ها را تشخیص دهیم. یعنی هر فعل (ماضی، مضارع، امر، نهی و ...) یا مصدر را باید به

صیغه «سوم شخص مفرد مذکر ماضی» تبدیل کنیم و از طریق آن ثلاثی مجرد و مزید و حروف اصلی و زائد را تشخیص

دهیم.

چهارشکل از فعل هایی که در درس سوم می خوانیم عبارتند از:

حروف زائد	مصدر(باب)	امر مخاطب	مضارع	ماضی
(۳ حرف) ا - س - ت	اِسْتَفْعَل اِسْتَخْدَم	اِسْتَفْعَلْ اِسْتَخْدِمْ	يَسْتَفْعِلُ يَسْتَخْدِمُ	اِسْتَفْعَلَ اِسْتَخْدَمَ (به کار گرفت)
(دو حرف) ا - ت	اِفْتَعَلَ اِشْتَغَالَ	اِفْتَعَلْ اِشْتَغَلْ	يَفْتَعِلُ يَشْتَغِلُ	اِفْتَعَلَ اِشْتَغَلَ (کار کرد)
(دو حرف) ا - ن	اِنْفَعَلَ اِنْكَسَرَ	اِنْفَعَلْ اِنْكَسِرْ	يَنْفَعِلُ يَنْكَسِرُ	اِنْفَعَلَ اِنْكَسَرَ (شکسته شد)
(دو حرف) ت - تکرار عین الفعل	تَفَعَّلَ تَعَلَّمَ	تَفَعَّلْ تَعَلَّمْ	يَتَفَعَّلُ يَتَعَلَّمُ	تَفَعَّلَ تَعَلَّمَ (یاد گرفت)

چهارشکل از فعل هایی که در درس چهارم می خوانیم عبارتند از:

حروف زائد	مصدر(باب)	امر مخاطب	مضارع	ماضی
(دو حرف) ا - ت	تَفَاعَلَ تَعَامَلَ	تَفَاعَلْ تَعَامَلْ	يَتَفَاعَلُ يَتَعَامَلُ	تَفَاعَلَ تَعَامَلَ (داد و ستد کرد)
تکرار عین الفعل (يك حرف)	تَفَعَّلَ تَسَلَّمَ	فَعَّلْ سَلِّمْ	يُفَعِّلُ يُسَلِّمُ	فَعَّلَ سَلَّمَ (سلام کرد)
(يك حرف) ا	مُفَاعَلَةٌ مُسَافَرَةٌ	فَاعِلْ سَافِرْ	يُفَاعِلُ يُسَافِرُ	فَاعَلَ سَافَرَ (سفر کرد)
(يك حرف) أ	اِفْعَالَ اِجْلَاسٌ	اَفْعَلْ اَجْلِسْ	يُفْعِلُ يُجْلِسُ	اَفْعَلَ اَجْلَسَ (نشاند)

کچند نکته درباره فعل های گروه دوم یا ثلاثی مزید:

نکته ۱: شناخت فعل های گروه دوم یا «ثلاثی مزید» و تشخیص تعداد حروف زائد و اصلی آن ها از دو طریق است:
الف - از طریق «سوم شخص مفرد مذکر ماضی» فعل ها.

یعنی هر فعلی را باید ببینیم به صیغه «سوم شخص مفرد مذکر ماضی» و از آنجا ثلاثی مزید بودن و تعداد حروف زائد و اصلی آن را تشخیص دهیم. مانند: «يَحْتَفِلُونَ» که فعل مضارع است و سوم شخص مفرد مذکر ماضی آن می شود «اِحْتَفَلُ بِرِ» وزن اِفْتَعَلَ و حروف اصلی آن «ح ف ل» و حروف زائد آن «ا - ت» است.
ب - از طریق حفظ بودن جدول باب های «ثلاثی مزید».

- باب های «إفعال، تفعیل و مُفاعلة»، ماضی، مضارع، امر و مصدر آنها «یک حرف زائد» دارد.
مانند: أَحْسَنْتُمْ بِرِ وَزْنِ أَفْعَلْتُمْ وَيُحْسِنُونَ بِرِ وَزْنِ يُفْعَلُونَ وَأَحْسِنُوا بِرِ وَزْنِ أَفْعَلُوا، چون از باب افعال هستند، یک حرف زائد دارند.

- باب های «تفاعل، تفعّل، افعال و اِنفعال»، «دو حرف زائد» دارد.
مانند: تَسَاقَطُوا بِرِ وَزْنِ تَفَاعَلُوا، يَتَسَاقَطُونَ بِرِ وَزْنِ يَتَفَاعَلُونَ، تَسَاقَطْنَ بِرِ وَزْنِ تَفَاعَلْنَ وَ تَسَاقَطْنَ بِرِ وَزْنِ تَفَاعَلْنَ چون از باب تفاعل هستند، «دو حرف زائد» دارند.

- باب «اِسْتِفعال»، «سه حرف زائد» دارد. مانند اِسْتَغْفَرْتُمْ بِرِ وَزْنِ اِسْتَفْعَلْتُمْ، يَسْتَغْفِرُونَ، بِرِ وَزْنِ يَسْتَفْعَلُونَ، اِسْتَغْفِرُوا بِرِ وَزْنِ اِسْتَفْعَلُوا، و اِسْتِغْفَارِ بِرِ وَزْنِ اِسْتِفعال، چون از باب «اِسْتِفعال» هستند، «سه حرف زائد» دارند.

نکته ۲: دقت کنید به ماضی، مضارع، امر و مصدر فعل های ثلاثی مزید «باب» می گویند و آن ها را بر اساس «مصدر» هر فعل نامگذاری می کنند. مانند «باب افعال»، «باب تفعیل»، «باب مُفاعلة» و باب ... بنابر این ماضی باب افعال می شود «أَفْعَلُ»، مضارع باب افعال می شود «يُفْعَلُ»، امر باب افعال می شود «أَفْعَلْ» و مصدر باب افعال می شود «إفعال». وقتی می گوئیم اَرْسَلُ اَرْسَلُ اَرْسَلُ اَرْسَلُ اَرْسَلُ از «باب افعال» هستند. یعنی اَرْسَلُ ماضی باب افعال، اَرْسَلُ مضارع باب افعال، اَرْسَلُ امر باب افعال و اَرْسَلُ مصدر باب افعال است.

نکته ۳: دقت کنید مصدر برای فعل های ماضی، مضارع، امر، نهی، نفی، و .. یکسان است. یعنی اَرْسَلُ مصدرش اَرْسَلُ، اَرْسَلُ هم مصدرش اَرْسَلُ و اَرْسَلُ هم مصدرش اَرْسَلُ است یا «صَدَّقَ، يُصَدِّقُ وَ صَدِّقُ» هر سه مصدرشان «تَصْدِيق» است.
چرا «باب» گفته می شود؟ باب یعنی «در»، چون به و سیله هر کدام از این باب ها دری از معنی فعل ها برای ما گشوده می شود، آن را «باب» نامیدند. مانند: أَخْرَجَ: بیرون آورد، تَخَرَّجَ: دانش آموخته شد، اِسْتَخْرَجَ: استخراج کرد و ...

نکته ۴: آنچه در یادگیری فعل ها مهم است «شناسه ها» هستند که در دوره اول با شناسه های ماضی و مضارع و امر آشنا شده اید، اگر همان شناسه ها را به این فعل های مزید اضافه کنیم صیغه های مختلف به دست می آید.
مانند: فَعَلْتَ (انجام دادی) اِسْتَغْفَرْتَ: آمرزش خواستی / صَدَّقْتَ: باور کردی / لَاحَظْتَ: ملاحظه کردی

نَفَعُلُ (انجام می دهیم) / نَسْتَغْفِرُ: آمرزش می خواهیم / نَصَدُقُ: باور می کنیم / نَلَا حِظُّ: ملاحظه می کنیم

نکته ۵: دقت کنید در باب های تَفَاعُلُ و تَفَعُلُ، ماضی و امر آن ها شبیه هم هستند باید با توجه به معنی آن ها در جمله نوع فعل را تشخیص دهیم. مانند: **الْصَّدِيقَانِ تَكَاتَبَا**. دو دوست باهم نامه نگاری کردند.

أَيُّهَا الصَّدِيقَانِ تَكَاتَبَا. ای دوستان با هم نامه نگاری کنید.

نکته ۶: در ترجمه باب « تَفَاعُلُ » از کلماتی مانند « باهم ، بایکدیگر و.. » استفاده می شود. مانند :

« تَعَاوَنَ النَّاسُ لِبِنَاءِ الْمَسْجِدِ » مردم برای ساختن مسجد بایکدیگر همکاری کردند.

نکته ۷: در باب های «ثلاثی مزید» به حرکت فعل های ماضی، مضارع و امر آن ها توجه کنید، در ضبط حرکات از اینها

سؤال داده می شود. **انْتَظَرَ:** ماضی، انتظار کشید **أَمَّا انْتَظِرْ:** امر به معنی انتظار بکشید، **تَعَامَلْ:** داد و ستد کرد مضارعش

يَتَعَامَلُ داد و ستد می کند، «**يَتَعَامَلُ**» غلط است و ... یا **تَفَرَّقْ:** پراکنده شد، مضارعش **يَتَفَرَّقُ:** پراکنده می شود ،

«**يَتَفَرَّقُ**» غلط است و ...

نکته ۸: در مضارع بابهای «تَفَعُلُ» و «تَفَاعُلُ» گاهی دو حرف «تاء» که کنار هم قرار می گیرند برای راحتی در تلفظ

یکی از دو «تاء» حذف می شود در شناخت آن ها باید دقت کنیم . مانند: **تَنْزَلُ** ← **تَنْزَلُ** ، **تَتَفَرَّقُونَ** ← **تَتَفَرَّقُونَ**

نکته ۹: برای تشخیص وزن فعل هایی مانند: «**انْتَقَمَ**، **انْتَشَرَ**، **انْتَظَرَ**، **انْتَبَهَ**، **انْتَخَبَ**، **انْتَصَبَ** و...» دقت کنید

معمولاً اگر پس از حرف اول آن ها « ن و ت » باشد آن فعل وزنش «**افْتَعَلَ**» است نه «**انْفَعَلَ**»، غیر از کلمه «**إنتاج**»

که مصدر باب افعال است و ماضی آن **أَنْتَجَ**، مضارع آن **يُنْتِجُ**، امر آن **أَنْتِجْ** و مصدر آن **إنتاج** است.

نکته ۱۰: فعل هایی مانند «**اسْتَتَرَ**، **اسْتَمَعَ**، **اسْتَنَدَ**، **اسْتَوَى**» از باب افعال هستند نه اِستفعال. معمولاً اگر

سه حرف اول این فعل ها را از «**سوم شخص مفرد مذکر ماضی**» حذف کنیم و «**دو حرف**» باقی بماند آن فعل از باب

«**افْتعال**» و اگر سه حرف باقی بماند آن فعل از باب «**اِستفعال**» است. مانند: **اسْتَمَرَ**، **اسْتَغْفَرَ**، **اسْتَقَلَّ**،

اسْتَبَدَّ، **اسْتَرْجَعَ** که بر وزن **اِستفعل**

جدول کامل «ثلاثی مزید» [فعل هایی که شکل «سوم شخص مفرد مذکر ماضی» آنها حروف زائد دارند] عبارتند از:

حروف زائد	مصدر (باب)	امر مخاطب	مضارع	ماضی
(یک حرف) أ	إِفعال إِجلاس	أفعل أجلس	یُفعل یُجلس	أفعل أجلس (نشانید)
تکرار عین الفعل (یک حرف)	تفعیل تصدیق	فعل صدق	یُفعل یُصدق	فعل صدق (باور کرد)
(یک حرف) ا	مُفاعلة مُسافرة	فاعِل سافر	یُفاعل یُسافر	فاعل سافر (سفر کرد)
(دو حرف) ت - تکرار عین الفعل	تفعّل تعلم	تفعّل تعلم	یتفعّل یتعلم	تفعّل تعلم (یاد گرفت)
(دو حرف) ت - ا	تفاعل تعامل	تفاعل تعامل	یتفاعل یتعامل	تفاعل تعامل (داد و ستد کرد)
(دو حرف) ا - ت	افتعال اشتغال	افتعل اشتغل	یفتعل یشتغل	افتعل اشتغل (کار کرد)
(دو حرف) ا - ن	انفعال انكسار	انفعل انكسر	ینفعل ینكسر	انفعل انكسر (شکسته شد)
(۳ حرف) ا - س - ت	استفعال استخدام	استفعل استخدم	یستفعل یستخدم	استفعل استخدم (به کار گرفت)